

שהוא מתיירא מפני גוים מפני ליסטים מפני רוח רעה אם בשביל החולה שישן פטור כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. ר' יוסי פוטר בכולם חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם. על שלש עבירות הנשים מיתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בניה ובהלכה הנר. שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עישרתם עירבתם הדליקו את הנר ספק חשיכה וספק אינה חשיכה אין מעשרין את הוודי ואין מדליקין את הכלים ואין מדליקין את הנר אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין אמ' ר' אלעזר אמ' ר' חנינה תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שני וכל בנייך למודי יי ורב שלום בנייך. אל תיקרי בנייך אלא בונייך יהי שלום בחילך שלום בארמנותייך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית יי אלינו אבקשה טוב לך וראה בנים לבניך שלום על ישראל ואומ' קדיש. והא קידושא תיקנו רבנן משום סכנה דבי שמי דשכיחי מזיקין דילמא אתי מן דלא צלי ועד דמצלי נפיק ציבורא ופייש הוא לחודיה ומיסתכן. ותיקנו רבנן דמטרחי ציבורא בתר צלותא כי היכי דליגמר צלותיה ונפיק בהדי ציבורא. ומבעי ליה לאיניש למיקם בבי שמשא עד דמקדש שליחא דציבורא על כסא דקידושא עד דאמ' מקדש השבת לא יתיב משום דמעלי דברוכי וכשמסיימין הולכין לבתיהן לקדש במקום סעודה דכת' וקראת לשבת [ע"ב]

3. אמ, וכן במשנה בירושלמי, נוסחאות: ואם.
9. מדליקין, ט"ס וצ"ל: מטבילין.
15. וראה, כנוסח סר"ע כך אף בכ"מ סוף ברכות וליתא הפסוק ה' עוז לעמו יתן.
17. מן = מאן.
18. דמטרחי, כלומר דמתרחי, שנשארים, וכן צ"ל בהוספות ותיקונים לסדר ר"ע שפרסם מארכס מכ"י זולצברגר, עיין סר"ע מהחזרת גולדשמידט עמ' 10 והוא שרש ארמי שנמצא אף בתלמוד ובספרות הגאונים. בסר"ע, וכן העתיק בס' העתים עמ' 177, דמתאחרי, והוא כנראה תיקון לפי דעת מי שלא זכר את השרש תרח. ועיין ערוך ערך תרה, שהביא ס"א מתאחרי במקום מיתרהא.
19. ומיבעי, ישנו אף בה"ג מהדורת רא"ש טרויב עמ' 95, ה"ג אספמיא עמ' 227.
20. שמשא, וכן בה"ג שם, סדור ר"ע: כנישתא, וכן בס' העתים.
21. לברוכי, וכן במנהיג שבת אות טו. וציין אסף לס' העתים עמ' 178: לבורכי, וכתב שם: ותזנין מימרא זו בתשובה לרבוותא ולא מסיימי בה משום דמעלי לבורכי, והני רבוותא דכתבי הכי אפשר דהוי שכר מפני מצות טורח העמידה ומעלי נמי לחזק את הברכים א"נ אפשר דאית בי' להו קבלה בכך. (תחילה הוא מביא לשון סר"ע ומוסיף: וכן נמי כתב בעל הלכות משום דמעלי לבורכי, והמעיר שם לא מצאו בה"ג).
- מהברצלוני הועתק ב, שיערי תשובה" סי' קיא וע"ש ב, איי הים".

1. במקום סעודה, כבר הובא לעיל בתשובת הגאון שההלכה אין קידוש אלא במקום סעודה.

עונג. במקום שקראתה לשבת שם תהא עונג. מיכן שאין קידוש אלא במקום סעודה. והדלקת הנר לכבוד שבת מגיין דכת' אשר בי יכבדו אלים ואנשים וכת' וכבדתו מעשות דרכיך. וכעניין הוה מקדש בביתו. אומ' ויכלו השם'

5 ^{הוצר החכמה}

והארץ וכל צבאם ויכל אלים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת

ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה ויברך אלים את יום השביעי

ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלים לעשות ומברך

בא יי אלינו מה בורא פרי הגפן בא יי מה אשר קידשנו במצוותיו

ורצה בנו ושבת קדשו באהבה הנחילנו זיכרון למעשה בראשית תחילת

10 שבת מקראי קדש זיכר ליציאת מצרים כי בנו בחרתה ואותנו קידשתה

^{הוצר החכמה}

מכל העמים ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו בא יי מקדש השבת

וטועם ממנו עד כדי רביעית ואם קידש ולא שתה ממנו עד כדי

רביעית לא יצא ידי חובתו דקאמ' המקדש אם טעם מלוא לוגמיו יצא ואם

לאו לא יצא והיינו רביעית יין ואם אין לו יין מקדש על הפת ובמקום בורא

15 פרי הגפן אומ' המוציא לחם מן הארץ והכי אמ' רב עמרם גאון כוס

של קידוש כל זמן שלא בירך ברכת המזון חייב לברך אחריו ברכה אחרונה

שהיא על הגפן ועל פרי הגפן והני מילי היכא דלית ליה כוס של ברכת המזון

^{הוצר החכמה}

אבל אית ליה כוס של ברכת המזון לא צריך לברוכי אחר כוס של קידוש.

ואי קשיא אם כן למה מברך על כוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן משום

20 דאפסקה בברכת המזון. והיכא דלא הוה ליה לבר מן ההוא כוס של

קידוש ואקרי וברך ברכת המזון נפק ליה בברכת המזון ולא יכיל מהדר

ברוכי על הגפן בתר ברכת המזון לא שנא קידוש מקמי פתורא ולא שנא

כיון ששתה כדי רביעית כבר נתחייב בברכה ראשונה ואחרונה דעד

^{הוצר החכמה}

2. מיכן, פסחים קא א.

4³. והדלקת הנר, כבר העיר אסף שאין מקום פיסקא זאת כאן, וליתא בסר"ע. ואין ספק שהעתיק

ממקור שהיה כתוב דין אין קידוש אלא במקום סעודה ושם צורף אף עניין הדלקת הנר

משום צורכי סעודה. אלא שלא מצאנו לפי שעה את המקור.

3. אשר בי, שופטים ט י.

4. וכבדתו, ישעיה נח יג. אם כן בשמן (כוזית) מכבדים את השבת, ועיין מבוא.

10⁹. תחילת שבת, בסדור רס"ג עמ' קטו: היא תחלת באהבה מקראי קדש, ויש לפרשו כך:

היא תחילת (כל מעשה), מקרא קדש באהבה.

12. הובא אף בס' העתים עמ' 185 בשם רב עמרם, ע"ש באריכות. ודברי רי"צ גיאת, הלכות

קידוש עמ' ז: חומר בקדוש משאר ברכות וכו'. הובאו בספר העטור, מילה, דף נג ע"ג.

13. דקאמ', פסחים קז א.

15. והכי, סדור ר"ע ותשובתו בתשובות הגאונים, ליק סי' נו ותשובה"ג מן הגניזה, אסף עמ'

70 [ו, גנוי שעכטער" ח"ב עמ' 24] ועיין אוצה"ג לברכות עמ' 160. וס' העתים עמ' 189

(אסף). ועיין אפשטיין, ציטנים לזכר שמחוני עמ' 122, 134. ותשובה זאת נמצאת בכ"י

קמברידג' I-S 20/143 ונוסחה כמו בת"ג ליק, ועיין מבוא.

22. ולא שנא [קדוש על פתורא]. כצ"ל.

- ו ע"א] רביעית שמה שתייה ואם תאמר שמא קידש ולא שתה רביעית
אם כן לא יצא ידי חובתו כמו שאמרנו הילכך טעון ברכה
לאחריו. ואסור לאדם לטעום כלום קודם שיקדש.
ואם שכח וטעם מקדש דאמ' רבא הילכ' טעם מקדש.
5 ומי שנאנס מן שיכרות או משינה או מכל דבר שיש
בו אונס ולא קידש בלילי שבת מקדש בבקר ואפילו כל היום
כולו. שכך אמרו רבותינו מי שלא קידש בערב שבת מקדש
והולך כל היום כולו. ונשים נמי חייבות דאמ' רב אדה בר
אהבה נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ואמ' מר זוטרא
10 בר טובייה אין אומ' קידוש אלא על היין הראוי לינסך על גבי
המזבח לאפוקי יין שריחו רע דלאו אורח ארעא. ולאפוקי
נמי מגולה דילמא נפל ביה מידי ואע"ג דעביד במסננת
ולא אשכח ביה מידי אפילו הכי הקריבתו נא לפחתך קרינא
בית. אבל יין מגיתו שפיר דמי לקדושי עליה דאמ' רבא סוחט
15 אדם אשכול שלענבים לתוך הכוס ואומ' עליו קידוש היום
וכן הילכתא. ולאחר שיברך על היום נוטל ידיו ומברך
על נטילת ידיים. אבל נטל ידיו קודם לא יקדש דאמ' רב
ברונאי אמ' רב נטל ידיו לא יקדש. והכי פירש רב עמרם
גאון יעקב ראש ישיבה נטל ידיו לא יקדש על היין
20 מה טעם יין אין צריך נטילת ידים בשלא נגע ידיו
בבית הכסא דקאמ' כל הנוטל ידיו לפירות אינו אלא
מגסי הרוח. ופת היא דטעינה נטילת ידים וכיון שנטל
ידיו עקר דעתו מן היין ושם דעתו על הפת לפיכך אם נטל ידיו
[ע"ב] לא יקדש על היין אלא על הפת. וחייב לבצוע על שתי

4. דאמ' רבא, פסחים קו א.
5. מן, בסר"ע: מחמת שכרות או מחמת שינה.
7. מי, פסחים שם והדאיה ליתא בסר"ע, ועיין מבוא.
9. נשים, ברכות כ ע"ב.
10. אין, ב"ב צו א.
12. ואע"ג, שם ע"ב. — דעביד, כן בכה"י, וצ"ל דעביר.
14. רבא, כן בכמה כתבי יד של סר"ע. אבל בכתבי יד התלמוד, ודפו"י שם: רב ה, ועיין
הגהות ד"ס שם.
16. היום, סר"ע: הכוס.
18. נטל, פסחים קו א. — והכי פירש, סר"ע, ותשובתו ת"ג ליק ס"י נז ותשוה"ג מן הגניזה,
אסף עמ' 72, גנזי שעכטער" ח"ב 27. ועיין אוצה"ג לפסחים שם.
21. כל, חגיגה יח ב.

1. לפיכך, ליתא סר"ע וישנו בתשו' הגאון הנ"ל.

2. וחייב, סר"ע.

ככרות ואומ' המוציא לחם מן הארץ. דאמ' ר' אבא חייב לבצוע

על שתי ככרות בשבת שנ' לחם משנה ואמ' רב אשי חזינא

5 ליה לרב מהנא דנקיט תרתי ובצע חדא נקיט תרתי דכת' לחם

משנה. ובצע חדא דאי אמרת לבצע תרתי כרעבתנותא.

והזהיר בקידוש היין זוכה וממלא גרבי יין. ואוכל ומברך

ברכת המזון ובברכה שלישית פותח בנחמה ומסיים

בנחמה ואומ' קדושת היום באמצע ומברך שתי ברכות

10 הראשונות הזן את הכל ועל הארץ ועל המזון. ואומ'

נחמנו יי אלינו בציון עירך ברינה ובשיכלול בית

מקדשך

ורחם יי אלינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירוש' עירך כול' עד

ויבא אליהו ומשיח בן דויד במהרה בימנו. רצה ותחליצנו

יי אלינו בכל מצוותיך ובמצוות יום השביעי הגדול והקדוש

15 הזה כי יום גדול וקדוש הוא מלפניך ונשבות בו וננוח בו

באהבה כמצות רצונך ואל תהא צרה ויגון ואנחה ביום

מנוחתנו כי אמר דוד (הניח) הניח יי אלהי ישראל

לעמו וישכן בירושלם עד לעולם ונא' שם אצמיח

קרן לדוד ערכתי נר למשיחי ותמלוך עלינו אתה

20 לבדך ותושיענו למען שמך ובנה את ירושלם

[ז ע"א] עיר קדשך במהרה בימנו והעלנו בה ושמחנו בתוכה

ותנחמנו בביניינה כי אתה

הוא בעל הנחמות בא' יי בונה ירושל' אמן בחיינו בא' יי אלינו

מה אלהי אברהם

אבינו מלכנו מחסנו כול': עד עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום על כל

ישראל. וכשנכנס לישן על מיטתו קורא קריית שמע כמו שכתוב למעלה.

5 ובשחרית בשבת הולך לבית הכנסת ואומ' מאה ברכות. ופותח החזן רבון

3. דאמ', שבת קיז ב.

6. תרתי, [מתזי, כצ"ל] כרעבתנותא. והשמיט את תשובת רב נטרונאי על יום טוב אם צריך

לחם משנה, שהובאה בסר"ע, משום שכאן עסוק בשבת. ועיין מבוא.

7. ומברך, סר"ע: כמו שכתבנו.

9. באמצע, שם: כמו שכתבנו לעיל.

10. ואומ', עד שורה 4 דף ז ע"א — ליתא בסר"ע.

11. נחמנו, עיין מבוא בנוגע לנוסחאות הברכה.

17. הניח, כפול בטעות, דהיי"א כג כה.

18. שם אצמיח, תהלים קלב יז.

4. למעלה, בימי החול.

5. מאה ברכות, בסר"ע: ובשחרית של שבת מסדר כל הברכות כמנהג כל יום ויום ומוסיף

כל העולמים לא על צדקותינו כול'. יי מלך יי מלך יי מלך יי מלך לעולם ועד.
יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו ישמח ישראל בעושי כול' עד וימלא
כבודו את כל הארץ אמן ואמן. מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ
עבדו את

יי בשמחה בואו לפניו ברננה דעו כי יי הוא האלים הוא עשנו ולו אנחנו עמו
10 וצאן מרעיתו בואו שערי בתודה חצרותיו בתהילה הודו לו ברכו שמו כי טוב
יי לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו. הודו ליי כי טוב כי לעולם חס'
הודו לאלהי האלים כי לעולם חסדו. הודו לאדני האדונים כי לעולם חסדו

הודו לאל השמים כי לעולם חסדו. הודו ליי קראו בשמו כול' ע"ב
למנצח לחן החסד

6 מזמור לדוד השמים מספרים כול'. רוממו יי אלינו והשתחוו להדום רגליו כול'
עד ויאמר כל העם אמן הללויה. הללויה הללו את שם יי הללו
עבדי יי

שעומדים בבית יי בחצרות בית אלינו הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים
וכו'

17 ברוך יי מציון שוכן ירושלם הללויה. ברוך שאמר
והיה העולם. ברוך שאמר ועושה כול' עד ב' מלך מהולל בתושבחות.
מזמור שיר ליום השבת וכו'

[ח ע"א] ... להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה בו יי מלך גאות
6 לבש יי עוז התאזר וכו'.

... יי לארך ימים ארך ימים אשביעהו ואראהו. יהי כבוד יי לעולם
10 ישמח יי במעשיו יהי שם יי מבורך כול' עד ומה ללים לשם תפארתך.
נשמת כל חי תברך את שמך יי אלינו ורוח כל בשר תפאר ותרום
זיכרך מלכנו מן העולם ועד העולם את' הוא אל ומבלעדיך אין לנו מלך
גואל עוזר ומושיע פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה אלא אתה אלהי
הראשונים והאחרונים אלהי כל בריות אדון כל תולדות המהולל ברב

אחר פסוקים של צו את בני ישראל וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים, עד עולת
התמיד ונסכה. ועומד חזן הכנסת.

7. ישמח ישראל, תהלים קמט ב. — מזמור לתודה, וכן סר"ע.

12. חסדו, לא העתיק אסף את כל המזמורים, ואף אני לא העתקתי.

10. לשם תפארתך, ולא נזכר הפרק מנחמיה, ולא שירת הים, וכן רס"ג בסידור עמ' לג.
אבל בעמ' לד הוא אומר (אחרי ישתבח) ויש נוהגין לקרוא אח"כ ויושע ה' ביום ההוא.
כל הפרשה עד כי אני ה' רופאך. וע"ש הערת אסף, ועיין מבוא.

12. הוא, ליתא סר"ע.

13. ומציל, שם נוסף: עונה ומרחם.

15 התושבחות המנהג עולמו בחסד וביריותיו ברחמים וי"י לא ינום ולא יישן המעורר ישינים והמקיץ רדומים סומך נופלים ורופא חולים ולך אנחנו מודים אילו פיננו מלא שירה כים ולשוננו כהמון גליו ושפתותינו כמרחבי רקיע ועינינו כשמש וירח וידינו כנשרי שמים ורגלינו כאיילות אין אנו מספיקים להודות לך יי אלינו
20 ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלפי אלפים וריבי

16. והמקיץ רדומים, נמצא בהרבה נוסחאות, ואף בסדר ר"ע וליתא שם סומך נופלים, ולצד שני נוסף אחר רופא חולים: פוקח עורים וזוקף כפופים. ואמר רב יוסף קמחי ב"ספר זכרון" סוף עמוד 56: ועתה דע, כי מה אשר הוסיפו בנשמת כל חי סומך נופלים וזוקף כפופים פוקח עורים ומתיר אסורים, אין זה בסדר הגאונים, כי כבר ברכנו בברכות בתחלה אלו הברכות ומה צורך לשנותם.

והנה לנוסח מקיץ רדומים יש שתי השגות:

(א) מקיץ אינו פעל יוצא אלא פועל עומד, ואמר ראב"ע בפירושו לתבוקק ב יט: הקיצה מהפעלים העומדים כי לישן יאמר הקיצה משנתך. וככה עורו, כמו עורה למה תישן (תהלים מז כד) על כן טעו האומרים המעורר ישנים, כי המעיר ישנים ראוי שיאמר והמקיץ רדומים אינו נכון כי המקיץ הוא הישן וכו'.

וההשגה השנייה: כי אין במקרא רדום כי אם נרדם. ועל כן בחרו בנוסח "נרדמים"

או שתיקנותו כך.

ושתי ההשגות גם יחד נמצאות למשל בספר זכרון לר' יוסף קמחי עמ' 57: והרבה בני אדם טבעו במצולת הפתיות אשר לא הכירו דרך האמת ולא ידעו בחור בטוב בדברם בבודדים (כלומר בפעלים עומדים) כמו בעוברים (יוצאים) כמו האומר בתפלתו בנשמת כל חי מקיץ רדומים, כי כל הקץ מקיץ שבמקרא כולם בודדים ומי יתן והיו מקיצים משנתם כי כולם בודדים. לא הקיץ הנער (מ"ב ד לא), אין רואה ואין מקיץ, ורבים מישני אדמת עפר יקיצו (דניאל יב ב)... וכן העירה והקיצה למשפטי (תהלים לה כג) העירה אתרים והקיצה אתה וכו' וכו'. ועוד שנית טועים באמנם רדומים, כמו שטועים במקיץ, כי רדומים אין בעברי אלא נרדמתי על פני (דניאל ח יח) מה לך נרדם (יונה א), אין בזה הלשון לא רדם רודם רדום, רדומה. לצד שני, רד"ק במכלול מהדורת רוטטענבערג דף כא א מצדיק את השימוש בהקיץ לפעל יוצא, ומזכיר את אביו שהתנגד לו ע"ש (והביאו בר, ב, עבודת ישראל ואחרים).

ור' אשר מלוניל, בספר המנהגות (אסף, ספרן של ראשונים, עמ' 132) כתב: והמגיה בנשמת כל חי המעיר נרדמים איני יודע למה, כי רדומים גם כן יתכן לומר, וכן נהגו לומר. וג"כ כי שם בנימין צעיר רודם (תהלים סח כח) פירושו יש מן רודם והטוב שם באותה מלחמה היה בנימין הגבור שב' עליו בנימין זאב יטרף שם היה כבן צעיר ישן שלא היה לו כח להלחם וכו'. וכידוע רב השימוש בהקיץ לפעל יוצא וב"רדומים" בפיוטים קדומים, וכן במקור"א.

17. ולך, בסר"ע: [לבדך] אנחנו; ולשוננו רנה.

18. ושפתותינו [שבת], וידנו [פרושות] (וליתא כ"י א, שם) ורגלינו [קלות].

20. ושמך [מלכנו], וליתא בכ"י אוקספורד שם. כל המוקפים הם מסידור רע"ג. ויש נוסחאות שחסר בהן כל זה.

^{אוצר החכמה} ריבבות הטובות שעשית עם אבותינו ועימנו ממצרים גאלתנו
יְיָ אלינו מבית עבדים פדיתנו ברעב ונתנו ובשבע כילכלתנו

ע"ב] מחרב הצלתנו מדבר מילטתנו [מחל] יים רעים רבים דיליתנו [עד] הנה עזרנו
רחמך ולא עזבונו חסדיך יְיָ אלינו על כן איברים שפילגתה [בנו] ורוח ונשמה
שנפחתה [בא] פנו ולשון אשר שמתה בפינו הן הן יודו ויברכו וישבחו לשמך
יְיָ אלינו כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע וכל ברך לך תכרע וכל
5 קו[מה] לפניך תשתחוה וכל לבבות יירא[ו]ך וכל קרב וכליות יזמרו לשמך כדבר
[שכ'] כל עצמותי תאמרנה יְיָ מי כמוך מי ידמה לך ומי [ישוה לך ומי] יערוך
לך ומי יעשה כמעשיך וכגבורותיך האל הגדול הגיבור ו[הנורא] אל עליון
קונה שמים וארץ. האל לתעצומות עוזך הגדול לכבוד שמך הגיבור לנצח
[ב]נוראותיך תהללך ונשבחך ונברך את שם קדשך לדוד ברכי נפשי את יְיָ
10 וכל קרבי את שם קודשו מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוולו וכת'
רגנו צדיקים ביי לישרים נאווה תהילה. בפי ישרים תתהלל ובדברי
צדיקים תתברך ובלשון כל חסידים תתקדש. בקרב קדושים תתרום
במקהלות רבבות עמך בית ישראל יתפאר שמך וזכרך מלכנו בכל דור
ודור שכן חובת כל היצורים לפניך יְיָ אלינו ואלהי אבותינו להודות
15 להלל לשבח לפאר לרומם ולגדל ולקדש על כל דברי שירות ותושבחות דויד
בן ישי עבדך. ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש
בשמים ובארץ כי לך נאה יְיָ אלינו ואלהי אבותינו שיר ושבח הלל וזימרה
ברכות והודאות עו[ו] ומ[מ] משלה נצח גדולה וגבורה מלכות קדושה
תהילה ותפארת מע[תה] ו[עד] עולם בָּא יְיָ מלך גדול בתושבחות אל
20 ההודאות אדון כל ה[מ]עשים הבו[חר] בשירה ובזימרה מלך אל חי
העולמים. עומד שליח ציבור ואומ' קדיש בנעימה עד
דאמירן בעלמא ואמרו אמן בר[כו] את יְיָ המבורך. ועונין ברוך.

22. ובשבע, שם : ובשובע.

1. רעים רבים, שם : ורבים ; ועוד .
2. איברים, שם : אברים.
3. שם : הן הם יודו וישבחו ויפארו וירוממו את שמך מלכנו.
4. שם : לך תשבח וכל עין לך תצפה.
6. שונה מסידור ר"ע ואף מכ"י אוקספורד שם.
8. לתעצומות, ברגילות : ותעצומות .
- 11-12. שם הסדר : תתרום, תתברך, תתקדש, תתהלל.
17. שיר ושבח, כן בכ"י זה, סר"ע : ושבחה, ועיין מה שכתבתי בספר רב סעדיה גאון, ירושלים
תש"ג, עמ' תרפא והערה 15 שם. וכתבתי ע"ז אף במקו"א.
18. ברכות והודאות, שם אחרי, "ומלכות" : נצח גבורה גדולה תהלה ומלכות ברכות והודאות.
20. שם במקום אדון כל המעשים — אדון הנפלאות, וליתא מלך אל.
21. ואומ' קדיש בנעימה, ליתא סר"ע עד "אמן".